

ФОЛЬКЛОРИСТИКА ПІВДНЯ УКРАЇНИ В НАУКОВИХ СТУДІЯХ 20-х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ

Людмила Іваннікова

УДК 398(066)(477.7)“19”

У статті охарактеризовано доробок ВУАН у галузі регіональних досліджень, зокрема, ідеться про історіографічні студії 20-х років ХХ ст., які заклали міцний фундамент для вивчення історії фольклористики Півдня України. Це праці Василя Біднова, Володимира Білого, Агапія Шамрая та інших учених. Наведено неповну бібліографію цих праць.

Ключові слова: історіографія 20-х років ХХ ст., ВУАН, історія фольклористики, історія етнографії, регіональні дослідження фольклору, Південь України.

The article describes the All-Ukrainian Academy of Science (AUAS) creation in the sphere of regional studies; particularly referring the 1920s historiographic studies which have laid the tough foundation for researching the South Ukrainian folkloristics history. These studies are the works of Vasyl Bidnov, Volodymyr Bilyi, Ahapii Shamrai and other scientists. Also there is a short bibliography of these works.

Key words: the 1920s historiography, AUAS, folkloristics history, ethnographic history, regional folklore studies, Southern Ukraine.

Важливим етапом вивчення історії фольклористики Півдня України стали 20-ті роки ХХ ст., коли українська наука досягла свого найбільшого розквіту. На той час припадають фундаментальні історіографічні дослідження, у яких не лише наведено характеристику окремих постатей південноукраїнських етнографів та фольклористів, а й здійснено переоцінку доробку цих учених з точки зору нових наукових концепцій, котрі сповідували члени Етнографічної комісії та історично-філологічного відділу Всеукраїнської академії наук (далі – ВУАН). Це був новий етап ще й тому, що, на відміну від своїх попередників, учені 20-х років звернулися до архівних документів, які були зосереджені в різних комісіях ВУАН, зокрема до спогадів, листування, неопублікованих рукописів фольклористичних студій. Українська академія наук та Всенародна бібліотека України (тепер – Національна бібліотека України ім. В. Вернадського) оголосили збір матеріалів, у тому числі біографій усіх культурних діячів України, зосібна й науковців. Отже, до ВУАН надходили цінні рукописи (спогади, життєписи, статті) про всіх українських учених, письменників, митців [14]. Крім того, історична секція ВУАН та інші її структури кинулися прибирувати архіви різних учених, тож джерельна база історії української фольклористики значно розширилася. Характер-

ною рисою історіографічних студій 20-х років було й те, що діяльність окремих постатей південноукраїнських фольклористів висвітлювалася у контексті наукового та громадсько-політичного життя кінця ХІХ ст.

Провідна роль в організації таких досліджень належала періодичним виданням ВУАН – журналові «Україна», органі історичної секції (спочатку – тримісячник Наукового товариства в Києві), який видавався з перервами протягом 1908–1930 років, та «Запискам історично-філологічного відділу ВУАН (1919–1929)». Обидва виходили під загальною редакцією М. Грушевського. У них публікувалися ґрунтовні дослідження О. Рябініна-Скляревського, Ф. Савченка, М. Слабченка, А. Шамрая, Г. Житецького, А. Синявського, Н. Бракер, В. Данилова, В. Білого, М. Мочульського, І. Степаніва, Д. Чернявського, В. Біднова, В. Срезневського, А. Кримського, І. Каманіна, М. Грушевського, В. Дорошенка та інших, присвячені діяльності Південно-Західного відділу Російського географічного товариства в Києві, Київської та Одеської «Громад», історії видання збірників М. Максимовича, І. Срезневського, М. Драгоманова, історії журналу «Киевская старина» тощо [1; 9; 10; 11; 12; 13; 15; 19; 20; 21; 22; 23; 24; 26; 27].

Публікувалися також архівні матеріали: спогади, епістолярій, життєписи, бібліогра-

фічні огляди, рецензії та некрологи. Правда, ці публікації не стосуються безпосередньо історії фольклористики Півдня України, однак саме з них черпаємо цікаві факти про її діячів — І. Срезневського, О. Маркевича, В. Ястребова, М. Комарова, П. Рябкова, Д. Сигаревича, О. Волошина, Л. Василевської, факти, які висвітлюють і їхню фольклористичну діяльність. Ці дослідження мають для нас цінність першоджерела, бо ґрунтуються вони переважно на спогадах сучасників або й самих діячів науки, на архівних документах, які нині вже з різних причин не доступні. Отже, праці таких учених, як Василь Біднов, Володимир Білий, Наталя Бракер, Володимир Данилов, Михайло Мочульський, Агапій Шамрай, мають монографічний характер. Дві з них стосуються початку фольклористичних досліджень Півдня України — «Устное повествование запорожца Н. Л. Коржа» та його походження і значення» В. Біднова, що вийшла 1925 року окремою брошурою в Празі, та «До початків романтизму» А. Шамрая, опублікована в «Україні» (Кн. 5 за 1929 р.).

Першими записами фольклору Півдня України по праву вважаються записи усних спогадів колишнього запорожця, мешканця села Михайлівки Катеринославського повіту й губернії, Микити Леонтійовича Коржа, здійснені між 1828 і 1931 роками архієпископом Катеринославським, Херсонським і Таврійським Гавриїлом (Розановим), який уперше опублікував їх за власним рукописом 1842 року в Одесі [25]. Саме цим оповіданням Коржа присвячена праця В. Біднова. Автор досліджує їх як історичну пам'ятку, але при цьому наводить дуже цінні історіографічні відомості, що розкривають історію означеного тексту до опублікування та його літературне життя.

В. Біднов передусім детально описує біографію архієпископа Гавриїла, акцентуючи увагу на його дослідженнях Південної України; розкриває методику збору матеріалу, якої дотримувався краєзнавець — це насамперед увага до архівів та бесіди з місцевою людніс-

тю; спростовує поширену в науці думку про те, що з М. Коржем арх. Гавриїла познайомив Олекса Стороженко — це робить на основі текстологічного аналізу оповідання О. Стороженка «Споминки про Микиту Леонтійовича Коржа», довівши його вторинність стосовно книги арх. Гавриїла. На основі архівних першоджерел В. Біднов виклав повну біографію народного оповідача та розкрив його взаємини із записувачем, установив час запису оповідань — період між 1828 і 1831 роками, описав історію публікації праці арх. Гавриїла, здійснив її текстологічний та мовностилістичний аналіз, доказавши, що це не є автентичний запис, а переклад, а може, й вільний переказ оповідання Коржа [2, с. 8, 9].

Щодо історії публікації цих оповідань, то В. Біднов виявив і проаналізував усі існуючі редакції, передруки й переспіви твору, едичійні принципи кожного з видавців: Аполлона Скальковського, Олекси Стороженка, самого арх. Гавриїла і з'ясував, що саме публікація останнього є насправді єдиною та автентичною, що відображає рукопис, тож лише її можна вважати першоджерелом. І як історик, і як текстолог, В. Біднов дав дуже високу оцінку цьому першоджерелу як зразкові усноїсторичних наративів, традиційних для досліджуваного регіону.

Інше фундаментальне дослідження (А. Шамрай: «До початків романтизму») присвячене І. Срезневському та його «Запорожскої старине». З усіх відомих нам публікацій на цю тему (а їх є, може, не один десяток), вона видається нам найоригінальнішою у своїх цілком аргументованих висновках. Автор обрав такий метод дослідження, який привів його до дуже легкого вирішення проблеми фольклорності текстів, поданих І. Срезневським: він розглядає «Запорожскую старину» не як фольклорний збірник, а як літературний альманах, що був створений у добу романтизму та відповідав її канонам і нормам [28, с. 36, 37, 38].

Фальсифікати з усіма їх літературними тенденціями та стилістичними особливостями

ми автор розглядає як факт літературний, як типове явище в розвитку романтичної школи з її особливостями, тенденціями й психологією [29, с. 41].

Монографічний характер має стаття Михайла Мочульського «Іван Манджура, український поет і етнограф», опублікована в журналі «Україна» (№ 5 за 1926 р.).

Автор назвав її «критично-бібліографічним нарисом». М. Мочульський ретельно, як ніхто до нього, дослідив біографію фольклориста, спираючись переважно на рукописний життєпис Манжури, який писав редактор і видавець катеринославської газети «Степь» О. Єгоров за розповідями самого поета та за власними спогадами. Це одним першоджерелом стали листи І. Манжури до О. Потебні за період з 1886 по 1891 рік, листи М. Бикова до автора статті. Якщо ж урахувати, що М. Мочульський узагальнив іще й друковані матеріали — статті М. Сумцова, П. Шейна, М. Бикова, О. Кониського, А. Янчука та інших, — стає зрозуміло, що на той час це була найдетальніша біографія І. Манжури [16, с. 23–59].

Загалом стаття присвячена поетичній творчості І. Манжури. Однак значну увагу приділено й фольклористичній діяльності поета. М. Мочульський розкриває історію співпраці І. Манжури з Південно-Західним відділом Російського географічного товариства в Києві, Харківським історико-філологічним товариством, товариством любителів природознавства, антропології та етнографії при Московському університеті, з журналами «Киевская старина» та «Живая старина», з газетами «Днепр», «Степь», «Екатеринославские губернские ведомости», львівською «Зорею» та ін. Важливими є 4, 5 та 6 розділи статті, де розкриваються творчі взаємини Манжури-поета й Манжури-фольклориста з О. Потебнею, а також восьмий, де йдеться про історію видання двох фольклорних збірників І. Манжури та про долю записаних ним пісень. Здійснюючи аналіз фольклорних записів І. Манжури в загальносвітовому контексті, М. Мочульський доводить, що більшість сю-

жетів прозових творів — мандрівні, зокрема, такі мотиви, як змібборство, зачаття від риби, казки про дурнів, бідних і багатих, про чарівні перетворення, надмірну цікавість та невірність жінки, про чортів та іншу нечисту силу [16, с. 55–56].

Основна ідея статті — це прагнення довести, що фольклор спонукав І. Манжуру до літературної творчості, а також виявити генетичну спорідненість його поезії з окремими зразками фольклору [16, с. 30, 34].

Вагомим внеском у дослідження історії етнографії та фольклористики Півдня України є стаття В. Білого, який також зосередив свою увагу на колишній Катеринославщині. Йому належить стаття про Я. Новицького (1847–1925) [7, с. 358–366], котрий більше ніж 50 років віддав вивченню історії та фольклору Запорізького краю. В. Білий один з перших ґрунтовно дослідив біографію та фольклористичну діяльність ученого, спираючись на спогади самого Я. Новицького та Д. Яворницького про свого друга. Ці спогади записав В. Білий під час кількох зустрічей з Я. Новицьким у Катеринославі чи Олександрівську (як відомо, Білий був членом Етнографічної Комісії ВУАН, з 1924 року завідував етнографічним відділом Катеринославського краєвого музею, а з 1925 року був аспірантом кафедри українознавства при Катеринославському інституті народної освіти, якою керував Д. Яворницький).

Значну увагу приділяє В. Білий фольклористичній діяльності Я. Новицького, розглядаючи її з точки зору наукових засад 20-х років. Саме тому він і називає Я. Новицького краєзнавцем як дослідника свого регіону з погляду історії, археології, етнографії та фольклористики. Автор торкається методики збору матеріалу й підкреслює, що Я. Новицький поєднував експедиційний метод зі стаціонарним, щоліта проводячи експедиції та водночас живучи на о. Хортиці [7, с. 361].

Важливим фактором роботи вченого В. Білий уважав і те, що Я. Новицький «не забуває фотографувати тих дідів, що від них записує,

і таким чином фіксує не тільки матеріали, але й тих, хто той матеріал береже в народі» [7, с. 361].

Стаття В. Білого — найгрунтовніше дослідження біографії вченого та його наукової діяльності, здійснене відразу після його смерті. Автор наводить цікаві факти про експедиційні виїзди Я. Новицького, про останні роки життя та похорон ученого, його співпрацю з ВУАН та з іншими науковими товариствами, про взаємини з людьми, подає бібліографію його опублікованих праць, дає їм загальну оцінку, називаючи Я. Новицького «сумлінним, досвідченим і уважним збирачем». Особливу цінність записів Я. Новицького В. Білий убачав у тому, що зафіксовані вони часто від дуже старих людей, які були носіями давньої запорізької традиції. Узагалі, В. Білий, як і М. Сумцов, відзначив характерну рису Новицького-фольклориста: «фіксувати все те, що залишилося в пам'яті народній про запорізьку старовину, тож, на думку автора, правильно можна його назвати етнографом Запоріжжя» [7, с. 365]. «Не торкаючись питань теоретичної етнографії, Яків Павлович показав себе як знавець текстів, точний записувач, обережний коментатор, виявив власне ті риси, що їх бракувало не одному українському етнографові», — зауважує В. Білий [7, с. 366].

Як етнографа-збирача, він ставив Я. Новицького поряд з такими видатними фольклористами, як І. Манжура, І. Новицький, Г. Залюбовський, а його життя та фольклористичну діяльність назвав справжнім науковим подвигом.

В. Білий опублікував також листування Я. Новицького з Оленою Пчілкою, яке не збереглося в архівах [3, с. 288–293].

Фундаментальним дослідженням з історії етнографії та фольклористики Півдня України можна вважати й статтю В. Білого «Минуле етнографії на колишній Катеринославщині та її сучасні завдання» (1929).

Ця праця охоплює весь період вивчення регіону, починаючи із середини XVII й до початку XX ст. Автор дає критичну оцін-

ку фольклорно-етнографічним описам і спостереженням, здійсненим Бопланом (1650), Л. Яценком-Зеленським (1750), В. Зуєвим (1750), О. Рігельманом (1787), Георги (1799), зауважуючи, що ці описи переважно відображали побут і громадське життя на Запоріжжі, рідше — обряди і звичаї козаків та місцевого люду, ще менше — фольклор. Окремі відомості в цих описах В. Білий вважає тенденційними, навіть сумнівними (О. Рігельмана, Боплана). Що стосується фольклору, то, як видно з дослідження В. Білого, першим фіксатором його на Півдні України в 1750–1751 роках був чернець Полтавського Хрестовоздвиженського монастиря Леонтій Яценко-Зеленський, записки якого опублікував Д. Яворницький 1915 року. Він фіксував вірування запорожців [29, с. 41, 43, 45, 99], прислів'я [30, с. 96, 98–99], іноді з коментарем [29, с. 48–49], уривки пісень [29, с. 65], оповідання про нехрещеного попа, [29, с. 28–29], про козака й москаля [29, с. 97–98], про чуму на Січі та зв'язані із цією хворобою легенди [29, с. 82–83].

Переходячи до XIX ст., В. Білий зупиняється на постатях І. Срезневського, А. Скальковського та архієпископа Гавриїла (Розанова), аналізуючи видання «Устное повествование бывшего запорожца Н. Л. Коржа» (1842), яке здійснене ними в різних редакціях. Особливо цікавими для В. Білого були розділи 4, 5 та 6 окремого видання цієї книги, де йдеться про судові звичаї запорожців, смертну кару та пов'язаний з нею звичай звільняти козака від смерті, якщо дівчина заявить про своє бажання одружитися з ним. Тут переказується досить поширене оповідання про те, як засуджений відмовляється від шлюбу, воліючи краще загинути, ніж мати некрасиву дружину. У 6 розділі мовиться про побутові звичаї та обряди. В. Білий зазначає, що свого часу оповідання М. Коржа справило величезне враження та вплинуло на творчість багатьох авторів.

Найпомітнішим явищем в етнографічній літературі про Катеринославщину 60-х років

XIX ст. В. Білий уважав працю О. Афанасьєва-Чужбинського «Поездка в Южную Россию» (1863). Учений дає широку характеристику цьому виданню і найбільшою заслугою автора вважає те, що він перший звернув увагу на лоцманів (як субкультурну групу) та лоцманство (як соціальне явище), описав у загальних рисах їхній побут та корпоративний устрій, записав навіть кілька лоцманських пісень. «Це один з перших, більш-менш детальних описів лоцманства; треба сказати, що пізніші автори, які торкалися цього питання, часто обмежувалися переказом начерку Афанасьєва», — зазначає В. Білий [5, с. 240]. Відомо, що й сам В. Білий долучився до цих досліджень і 1929 року також записав лоцманські пісні [6, с. V–X; 4, с. 125–129].

Зважаючи на бурхливе соціально-економічне перетворення краю, яке розпочалося наприкінці 20-х років XX ст. і призвело до знищення реліктової частини цього унікального (з історико-археологічного погляду) для України регіону, В. Білий зауважує, що праця О. Афанасьєва-Чужбинського з його описом порогів та берегів Дніпра не тільки не втратила своєї актуальності на той час (1929 р), а ще більше здобула її, — це одна з основних праць, якої ніяк не може поминути місцевий краєзнавець» [5, с. 241]. У зв'язку із цим В. Білий усіляко намагається захистити її автора від різкої негативної, «пристрасної» рецензії, опублікованої в журналі «Основа» [18, с. 125–131].

Однак, як зазначає науковець далі, наведені досі джерела лише умовно можна вважати етнографічними, адже це — записи мандрівників, іноді просто подорожні нотатки (на зразок щоденника диякона Якова Вечеркова про подорожі архієпископа Гавриїла 1828–1830 рр.) [5, с. 243], і фольклористики вони стосуються дуже опосередковано. Переходячи власне до історії фольклористики, В. Білий намагається спростувати думку М. Сумцова про надто пізній (аж у 70-х роках XIX ст.) початок вивчення Катеринославщини й нагадує нам, що записи з Катеринославщини все-таки можна

відшукати в збірниках 50–60-х років XIX ст., а саме в «Народных южно-русских песнях» А. Метлинського (1854), у збірнику Номиса (1864) і в «Трудах» П. Чубинського. Автором їх був Г. Залюбовський (1836–1898), якого В. Білий якраз і вважає «піонером у справі систематичного збирання етнографічного матеріалу» в цьому регіоні [5, с. 244].

Утім, жодної оцінки ані фольклорним записам Г. Залюбовського, ані його збирацько-едиційній практиці В. Білий не дає, обмежується лише коротким переліком статей і заміток інших авторів про фольклориста. Натомість дуже детально зупиняється на поста-тях «трьох китів етнографії на колишній Катеринославщині» — І. Манжури, Я. Новицького та Д. Яворницького, хоча знову-таки, як і в М. Сумцова, його дослідження цих постатей полягає в дуже детальному переліку публікацій у періодиці та в поданні бібліографії про них. Щодо характеристики їх фольклористичної діяльності, то автор задовольняється цитуванням статей М. Сумцова, з якими, як видно, в усьому погоджується і лише зрідка здобувається на власну оцінку. Так, наприклад, фольклористичну діяльність І. Манжури він називає найціннішою «з усіх культурних ділянок, на яких позначив він себе», а його збірник «Малорусские сказки, предания и поверья» (1894) містить особливо цікавий, різноманітний матеріал, до якого доводиться звертатися кожному дослідникові» [5, с. 247].

Я. Новицького та Д. Яворницького В. Білий вважає продовжувачами справи Г. Надхіна, як збирача «запорізького фольклору», з чим можна погодитися лише частково, адже Г. Надхін використовував цей фольклор виключно як ілюстративний матеріал до своїх історичних екскурсів, та ще й часто в російськомовній інтерпретації. Я. Новицького ж, приміром, сам В. Білий називає «точним записувачем» (щоправда, не конкретизує цього поняття), а його записи «матеріалами високої вартості». «Точність його запису і обережність надають величезної ваги збірникам нашого дослідника», — так розмито характеризує методику Я. Новицького В. Бі-

лий, очевидно, маючи на увазі саме філологічний бік записаних ним фольклорних текстів та історичні коментарі до них [5, с. 247].

Значну частину всіх публікацій Д. Яворницького становлять фольклорні матеріали. В. Білий справедливо зауважив, що до збирання фольклору Д. Яворницький звернувся мимоволі, попередньо як історик: «“Запорожжє в остатках старини и преданиях народа” як головна тема всіх численних наукових студій проф. Д. І. Яворницького, змусила його стати й збирачем етнографічного матеріалу, спочатку специфічного “запорізького”, а потім і загального» [5, с. 247]. Характеризуючи методику польової та едиційної практики Д. Яворницького, В. Білий зазначає: «Як збирач, Яворницький визначається своїм майстерством знайти жвавого й цікавого оповідача з своєрідними особливостями мови та лексики. Як записувач, він кохається не тільки в самому фольклорному матеріалі, а й у його мові. Зібраний матеріал подає багато рис запорізького побуту, призьбраних часом од столітніх дідів. Ці записи мимоволі захоплюють і наукового дослідника своєю колоритністю, смаковитою запашною мовою, і цим часто межують з художніми творами. Це не один раз відзначалося в критичній літературі» [5, с. 251].

В. Білий, безсумнівно, не вдавався до текстологічного аналізу записів Я. Новицького та Д. Яворницького, хоча наприкінці XIX ст. М. Сумцов уже застерігав, що фольклористика повинна відмежуватися від белетристики, проте ще й протягом майже всього XX ст. фольклорний текст оцінювали з літературознавчого погляду як високо- або малохудожній твір. Тому не дивно, що й у В. Білого трапляються закиди на адресу фольклористів на кшталт, що одні збірники чи записи «визначаються своєю високою вартістю», інші — «маловартісні».

Підсумовуючи фольклористичну діяльність Д. Яворницького, В. Білий зауважує, що він не припиняє збирати фольклорно-етнографічний матеріал і надалі, і що обсяг неопублікованих записів (на 1929 р.) ученого становить близько 100 друкованих аркушів.

Поруч з видатними постатями В. Білий не оминає увагою також інших публікацій стосовно Катеринославщини. Це статті А. Южного, Л. Падалки, А. Снарського, архієпископа Феодосія (Макаревського), О. Радакової, В. Харузіної, В. Бабенка та ін. Вони мають певне методологічне значення й для фольклористики. Так, на його думку, стаття Л. Падалки «Несколько черт быта Днепровских лодманов» [17, с. 515–523] для сучасного дослідника — це «дуже цінна вказівка до того, щоб спробувати знайти хоч стислі перекази за особливості колишнього їхнього життя» [5, с. 251].

В. Білий дає критичну оцінку «широкому задумом», та тільки аж надто конспективно-му» «Етнографическому очерку народного быта Екатеринославского края» В. Бабенка (1905), хоча й називає його «помітним явищем в історії розвитку етнографічних вивчень на Катеринославщині», який включає і фольклор, зокрема, весільний ритуал з піснями, описи свят, музику, дитячі забави, пісні, народну медицину, прикмети й вірування.

В. Білий «закидає авторові» занадто конспективний виклад матеріалу, що не відповідає наміченій програмі, відображеній у назві розділів книжки (приміром, «полный ритуал малорусской свадьбы» становить лише досить побіжний його огляд), некоректні висловлювання щодо зацікавлення народу етнографією, недовіри його до науки), повну відсутність опису таких унікальних інституцій, як лодманство та вільні матроси [5, с. 252]. Проте все-таки В. Білий уважає, що праця Бабенка цінна й цікава.

«Історіографічну вагу», на думку В. Білого, мають статті М. Сумцова, В. Данилова та М. Бикова, а особливо опис архівів Російського географічного товариства, здійснений Д. Зелениним, конспект якого він наводить у своїй статті й зауважує, що безпосередньо Катеринославської етнографії стосується лише шість рукописів.

Уперше в науці В. Білий звернув увагу на катеринославську періодику, яка відіграла по-

мітну роль в етнографічних і фольклористичних студіях Півдня України, і виділяє саме ті видання, у яких найбільше друкувалося наукових статей і фольклорних записів. Це: «Степь», «Днепр», «Днепровская молва», «Екатеринославские губернские ведомости», «Екатеринославский юбилейный листок», «Дніпрові хвилі», «Споживач», «Кооперативне життя», «Зоря», а також наукові збірники, зокрема «Летопись Екатеринославской ученой архивной комиссии» (т. 1–10, 1904–1915).

М. Сумцов у праці «Об этнографическом изучении Екатеринославской губернии» вказав на те, що край цей малосліджений з фольклорно-етнографічного боку. Однією з причин він назвав романтичне захоплення вчених та аматорів запорізькою старовиною, через що поза увагою залишалися цілі пласти народної культури, зокрема її сучасний стан. В. Білий ще більше заглибився в цю проблему, і, полемізуючи із М. Сумцовим, зазначає, що той лише до певної міри мав рацію. Дослідник писав: «Його закиди щодо романтичних нахилів низки катеринославських етнографів цілком справедливі, ми далекі од того, щоб ремствувати на ту романтику, вона бо зберегла нам неоціненні скарби, вона бо спричинилася до нагромадження матеріалу, який давно вже бувши тільки словесним залишком минулих форм життя, зник би скоріше од усього» [5, с. 255].

Основною причиною, що гальмувала розвиток науки в регіоні, В. Білий уважав відсутність у Катеринославі університету та будь-яких інших наукових центрів, а відповідно відсутність учених-словесників, які могли б організувати науково-дослідницьку роботу. Місцева молодь ішла навчатися до інших регіонів і свій інтелектуальний потенціал переносила туди.

В. Білий висвітлює роль Катеринославського наукового товариства історико-краєзнавчого музею як осередку краєзнавчих та фольклорно-етнографічних досліджень краю.

Незважаючи на окремі недоліки й на те, що В. Білий основну увагу зосереджував на

вивченні матеріальної культури краю, його стаття «Минуле етнографії на колишній Катеринославщині та її сучасні завдання» є надзвичайно цінним інформативним історіографічним дослідженням. Це полягає насамперед у тому, що дослідник старанно відстежив і подав основну бібліографію, у якій висвітлюються етнологічні та фольклористичні студії Півдня України, починаючи із XVII ст. Утім, на відміну від М. Сумцова, котрий фіксував тільки праці видатних фольклористів краю, В. Білий у своїй статті подає також вичерпну (наявну на той час) бібліографію історіографічних статей і заміток, що стосуються життя й діяльності цих учених, звертає увагу на пересічні постаті, науковий доробок яких представлений однією статтею (зрідка — двома) чи публікаціями матеріалів. Крім того, він перший з дослідників історії фольклористики Півдня України узагальнив наявний матеріал — як друкований, так і рукописний, здійснив періодизацію всього процесу, визначив роль і місце в ньому кожного збирача першоджерельного матеріалу — як фольклорного, так і етнологічного, дав влучну характеристику окремих збирачів та оцінив їхній доробок з погляду його наукового значення. У його праці яскраво висвітлено наукове обличчя кожного дослідника, його методологію, напрям його студій. В. Білий визначив і конкретні завдання, які стояли на той час перед краєзнавчою наукою, частиною якої була фольклористика. Це насамперед налагодження зв'язку науки з масами, залучення широкого кола збирачів, зокрема, шкільництва, створення місцевих наукових товариств, крайових музеїв, видання програм, анкет та інструкцій по збору матеріалу, створення мережі кореспондентів, створення наукового періодичного органу, навчальних програм та спеціалізованих курсів для підготовки наукових фахівців, введення народознавчих дисциплін у школу, організація систематичних фольклорно-етнографічних експедицій. Усе це відображало практичну діяльність Етнографічної комісії ВУАН, членом якої був В. Білий.

Тривалий період стаття В. Білого залишалася єдиним фундаментальним історіографічним дослідженням фольклористики Півдня України, її положення та узагальнення незаперечні й досі, його систематику та періодизацію історії фольклористики покладено в основу наступних досліджень — праць А. Поповського, О. Макаренка, С. Кириєнко та ін.

Стаття Наталії Бракер «Володимир Миколайович Ястребов» [8, с. 80–91] — найґрунтовніше з усіх існуючих на сьогодні досліджень життєвого шляху та наукового доробку цього фольклориста. Це тому, що, очевидно, авторка належала до близького оточення В. Ястребова. Її стаття ґрунтується переважно на власних спогадах про вченого, з друкованих джерел використано лише некролог О. Маркевича та розділ праці М. Сумцова «Современная малорусская этнография» (1897). Висвітлюючи основні віхи життєвого й творчого шляху фольклориста, зокрема його педагогічну, археологічну, фольклористично-етнографічну та культурно-

громадську діяльність, співпрацю з різними науковими товариствами, з журналом «Киевская старина» та іншими часописами, взаємини з видатними вченими свого часу В. І. Григоровичем, О. І. Маркевичем, Ф. К. Вовком, Ф. І. Успенським та іншими, автор характеризує головні наукові праці В. Ястребова, зокрема, «Малорусские прозвища Херсонской губернии» (1893) та «Материалы по этнографии Новороссийского края» (1894). У статті Н. Бракер поміщено відомості й про учня В. Ястребова К. Мороза, що постійно надсилав ученому свої фольклорні та етнографічні записи [8, с. 91]. Велику увагу в дослідженні приділено приватному життю В. Ястребова, його оточенню, взаєминам з людьми та загальній оцінці того середовища, у якому він жив і працював.

Отже, як бачимо, учені 20-х років ХХ ст. заклали міцний фундамент для історіографічних студій фольклористики Півдня України, і значення їхніх праць досі неоціненне.

1. Біднов В. О. Спомини про А. Коношенка // Літературно-науковий вістник. — 1923. — № 7.

2. Біднов В. О. «Устное повествование запорожца Н. Л. Коржа» та його походження і значення. — Прага : Видання українського історично-філологічного товариства в Празі, 1925.

3. Білий В. В. З матеріалів до історії етнографії (листування Я. П. Новицького) // Записки історично-філологічного відділу ВУАН. — К., 1927. — Кн. 10.

4. Білий В. В. Лоцманські пісні // Дніпровські лоцмани. — К., 1929.

5. Білий В. В. Минуле етнографії на колишній Катеринославщині та її сучасні завдання // Археологічний збірник Дніпропетровського краєзнавчого музею. — Д., 1929. — Т. 1.

6. Білий В. В. Стислий огляд головної літератури про дніпровських лоцманів // Дніпровські лоцмани. — К., 1929.

7. Білий В. В. Я. П. Новицький (1847–1925) // Записки історично-філологічного відділу ВУАН. — К., 1926. — Кн. 7–8.

8. Бракер Н. Володимир Миколайович Ястребов (до тридцятих роковин смерті) // Україна. — 1929. — Кн. 33.

9. Бракер Н. Рябков Павло Захарович // Україна. — 1927. — Кн. 6.

10. Єфремов П. О. Я. П. Новицький (некролог) // Зоря. — Катеринослав, 1925. — № 6.

11. Житецький Г. «Киевская старина» за часів Ф. Лебединцева (1882–1887) // Україна. — 1825. — Кн. 10.

12. Житецький Г. Південно-західний відділ Географічного товариства у Києві // Україна. — 1927. — Кн. 5.

13. З листування В. М. Ястребова // Україна. — 1929. — Кн. 3.

14. ІРНБУВ. — Ф. 202, № 179.

15. Конощенко А. М. Дніпрова Чайка (спогади) // Україна. — 1927. — Кн. 5.

16. Мочульський М. Іван Манжура — український поет і етнограф // Україна. — 1926. — Кн. 5.

17. Падалка Л. Несколько черт быта днепровских лоцманов // Киевская старина. — 1889. — № 8.

18. Поездка в Южную Россию // Основа. — 1862. — Кн. 1. — Січень.

19. Рябинин-Скляревський О. З революційного українського руху 1870–80-х років. Єлисаветградський гурток // Україна. — 1927. — Кн. 4.

20. Рябинин-Скляревський О. З революційного українського руху 1870-х років «Одеська Громада» // Україна. — 1926. — Кн. 5.

21. Синявський А. Дмитро Сигаревич. З нагоди п'ятнадцятиріччя його смерті // Україна. — 1929. — Кн. 34.

22. Слабченко М. Культурно-наукове життя Одеси в 1914–1924 рр. // Україна. — 1925. — Кн. 5.

23. Срезневський В. І. Про збирачів українських пісень (з гуртка І. І. Срезневського на початку 1830-х років) // Записки історично-філологічного відділу ВУАН. — К., 1927. — Кн. 13–14.

24. Степанів Ів. З наукової праці в Катеринославі // Україна. — 1926. — Кн. 1.

25. Устное повествование бывшего запорожца, жителя Екатеринославской губернии и уезда, селения Михайловки, Никиты Леонтьевича Коржа. — О., 1842.

26. Чернявський Д. Ф., Я. П. Новицький // Україна. — 1925. — Кн. 6.

27. Чернявський М. Ф. Конощенко Андрій // Музика. — 1925. — № 3.

28. Шамрай А. До початків романтизму // Україна. — 1929. — Кн. 5.

29. Эварницкий Д. И. Две поездки в Запорожскую Сечь Яценко-Зеленского, монаха Полтавского монастыря в 1750–1751 гг. — Катеринослав, 1915.